

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-133>

УДК 339.9

КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

KEY FACTORS FOR ENGAGEMENT IN GLOBAL VALUE CHAIN

Сохацька Олена Миколаївна

доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6535-549X>

Братко Олександр Сергійович

аспірант,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3975-8643>

Sokhatska Olena, Bratko Oleksandr

West Ukrainian National University

У статті охарактеризовано ключові фактори залучення країни до глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ). Обґрунтовано, що в умовах прояву деглобалізаційних процесів на сучасному етапі інтеграція до світової економіки через залучення до ГЛДВ залишається об'єктивною реальністю та необхідністю. Здійснено аналіз концептуальних підходів до ГЛДВ та з'ясовано основні напрями теоретичних досліджень, способи та канали залучення. Зазначено, що ключові фактори участі в ГЛДВ включають в себе як глобальні, так і національні, можуть змінюватися в часі та в залежності від галузі. Акцентовано увагу, що одним з важливих факторів національного рівня є ціль залучення країни до ГЛДВ, яка базується на детальному аналізі можливостей та загроз. Структуровано основні вигоди та загрози участі країни в ГЛДВ з точки зору як економічного, соціального, так і екологічного впливу для розвинутих країн та країн, що розвиваються.

Ключові слова: глобалізація, деглобалізація, глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ), вигоди та загрози залучення до ГЛДВ, реіндустріалізація.

The article characterizes the key factors for a country's engagement in global value chains (GVCs). It is argued that under the conditions of deglobalization at the current stage, which is accompanied by reindustrialization, reshoring, and the strengthening of protectionist measures, integration into the world economy remains an objective reality. One of the paths to integration is participation in GVCs, as a guarantee of sustainable long-term economic growth. An analysis of conceptual approaches to GVCs has been carried out, and the main directions of theoretical research, methods, and channels of engagement have been identified. A classification of the factors of a country's participation in GVCs has been made, noting both global and national factors, which can vary over time and depending on the industry. Among the global factors, international institutions and the removal of trade barriers are identified as key. Factors related to national characteristics include the presence of natural mineral resources, production and innovation potential, skilled labor force, infrastructure both in terms of transportation and logistics, and effective formal and informal institutions. It is noted that one of the factors is the goal of engagement, which is determined according to the assessment of the benefits and threats of participating in GVCs, which can be different for countries forming the links of GVCs, typically developed countries, and those hosting GVCs links on their territory, typically developing countries. Based on the groups mentioned, a characterization of possible benefits and threats is provided. This involvement also signifies the evolving dynamics of international trade and economics, emphasizing the need for adaptive strategies and policies to optimize the benefits of GVCs participation while mitigating its risks. The dynamic landscape of global trade demands continuous innovation and flexibility from nations, urging them to adapt to the ever-changing requirements of GVCs. Moreover, technological advancements and digitalization play crucial roles in shaping the future of GVCs, enabling more efficient and resilient supply chains. Countries must, therefore, leverage these technologies to enhance their participation and value in GVCs, fostering economic resilience and growth.

Keywords: globalization, deglobalization, global value chains (GVCs), benefits and threats of involvement in GVCs, reindustrialization.

Постановка проблеми. Однією з ознак сучасного розвитку світової цивілізації є збурення глобалізаційних процесів, що супроводжується посиленням протекціоністських та деглобалізаційних тенденцій, появою негативних економічних явищ. Однак, не дивлячись на неоднозначні результати глобалізації сучасний світ носить взаємозалежний та взаємопов'язаний характер, що об'єктивно зумовлює необхідність залучення до світового господарства. Одним з дієвих способів є участь в ГЛДВ, що може стати запорукою стабільного довготривалого економічного зростання. Особливої актуальності це питання набуває для України як сьогодні, в умовах ведення війни, так і в післявоєнний період, на що неодноразово наголошує українське політичне керівництво.

Участь в ГЛДВ зумовлюється цілим рядом факторів як глобального характеру, так і пов'язаних з національними особливостями. Розуміння цих факторів дозволить урядовим, галузевим структурам більш ефективно будувати свою структурну, зовнішньоторговельну політику та досягати економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань формування ГЛДВ, методологічних засад їх аналізу, впливу на розвиток національної економіки, присвячена значна кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (Дж. Джереффі, М. Портера, Р. Каплінські, Г. Ногіри, К. Саньяла, Д. Хаммельса, Т. Хопкінса, І. Зварич, Н. Резнікової, А. Дугінець, В. Миценка та інших). Однак досі залишається поза увагою науковців питання визначення ключових чинників залучення країни до ГЛДВ, як бази для формування власної структурної та торговельної політики, визначення стратегії економічного розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування ключових факторів участі країни в ГЛДВ. Для реалізації поставленої мети визначено наступні завдання:

- з'ясувати основні тенденції розвитку глобалізаційних процесів та обґрунтувати доцільність участі в ГЛДВ;
- розглянути теоретичні підходи до визначення ГЛДВ, визначити основні канали інтеграції;
- з'ясувати напрями впливу участі в ГЛДВ на національну економіку;
- систематизувати ключові фактори залучення країни до участі в ГЛДВ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Довгий час вважалося, що країни можуть забезпечити своє процвітання, добробут населення в умовах ізоляції власної економіки від інших країн світу. Однак після Другої світової війни ситуація змінилася. Ряд країн почали відмовлятися від політики протекціонізму, вживаючи заходів щодо полегшення допуску товарів та інвестицій на свою територію через скорочення митних тарифів, зняття обмежень на прямі іноземні інвестиції тощо. Зазначене поклало початок заключенню в 1947 році Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ), правонаступницею якої з 1995 року стала Всесвітня торгова організація (ВТО). З цього часу глобалізація, з усіма позитивними та негативними наслідками стала об'єктивною реальністю. Як зазначає П. Ханна в книзі «Коннектографія. Майбутнє глобальної цивілізації» – «світові війни ХХ століття, фінансова криза початку ХХІ століття, інші сили такі як масові міграції, капіталістичні інстинкти та технологічні інновації продовжують створювати глобальну систему взаємодії, яка стає масштабнішою, швидшою та стійкішою (тобто більш здатною до відновлення)» [1].

Однією з ознак розвитку світової цивілізації в ХХІ столітті є збурення глобалізації, що породжує нерівномірність розвитку країн, гомогенізацію та гетерогенізацію. На цьому тлі поряд з війнами та військовими конфліктами, що ведуться в світі все частіше постає питання про деглобалізацію, повернення до застосування інструментів політики протекціонізму, реіндустріалізації та решорингу, що в кінцевому підсумку стане на захисті національної економіки.

В значній мірі решорингу сприяла також індустрія 4.0 (впровадження у виробництво інноваційних комплексів нових технологій, що абсолютно змінюють його традиційну логіку – Big Data, автономні роботи і робототехніка, штучний інтелект тощо). Однак в той же час, як одні країни повертають виробництва додому, інші переміщують його в інші країни, як до прикладу компанія Lenovo (Китай). За достатньо короткий період Китай перемістив 100 млн робочих місць в М'янму, Бангладеш, Ефіопію та ряд інших країн з низькооплачуваною робочою силою. Як справедливо зазначає П. Ханна «завжди знайдеться «черговий Китай», готовий взяти на себе труднощі та низькооплачуване виробництво» [1]. Однак, якщо в ХХ столітті основною перевагою для розміщення виробництв була низька

оплата праці, сьогодні цей фактор в зв'язку з ускладненням виробничих процесів, розвитком науково-технічного прогресу та переходом до індустрії 4.0 поступово втрачає свою актуальність.

Не дивлячись на неоднозначні результати глобалізації як для розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, загострення проблеми національної економічної безпеки, для якої як виявилось недостатньо лише одного фактору – відкритості світових ринків товарів, послуг, капіталів, сучасний світ носить взаємозалежний та взаємопов'язаний характер, що об'єктивно зумовлює необхідність долучення до інтеграційних процесів.

Одним з важливих шляхів залучення до міжнародної інтеграції є участь в ГЛДВ. Як зазначає В. Миценко «в останні десятиліття особливістю компаній країн з економікою, що розвивається (порівняно з компаніями Західної Європи та Північної Америки) є інтенсивне зростання їх участі у глобальних ланцюгах створення вартості, а також рівня технологічного вдосконалення процесів та функцій виробництва» [2].

Теорія «ланцюгів доданої вартості» з'явилася в науковій літературі не так давно, що і зумовлює той факт, що основні категорії її ще недостатньо викристалізовані.

Проведений аналіз еволюції концепції ГЛДВ показав, що її розвиток базувався на теоретичних положеннях теорії конкуренції, інтернаціоналізації, фрагментації та вертикальній спеціалізації. В основному дослідження були зосереджені на наступних напрямках: визначення структури ланцюга вартості та його основних ланок для забезпечення конкурентоздатності; формування ланцюга вартості в географічному розрізі та факторів, що впливають на участь різних країн в ньому; управління ланцюгами, що включає як вивчення розподілу впливу між основними учасниками, так і інституційного впливу на національному та глобальному рівнях; визначення методів та методології участі країни в ГЛДВ – через торгівлю проміжними товарами та декомпозицію експорту. Узагальнення основних понять концепції ГЛДВ, що містяться в наукових джерелах дозволило сформулювати наступне визначення: ГЛДВ – концепція організації та управління процесом створення товару чи послуги, починаючи з виникнення ідеї та закінчуючи доставкою до споживача і післяпродажного обслуговування. При цьому різні етапи створення товару чи послуги розосереджені між значною

кількістю постачальників, виробників та збутових компаній, які географічно розташовані на різних континентах чи в різних регіонах та фокусуються на створенні додаткової цінності для споживача.

Залучення країн, її галузей та підприємств до ГЛДВ може здійснюватися різними шляхами. Так, в доповіді Всесвітнього банку «Торгівля для розвитку в епоху глобальних ланцюгів доданої вартості» (Trading for Development in the Age of Global Value Chains), опублікованій в 2020 році, виділено чотири стадії участі країни в ГЛДВ: поставка сировини; обмежене виробництво; просунуте виробництво та послуги; інноваційна діяльність [3].

Аналогічно до стадій залучення країни, ОЕСР, ВТО та Всесвітній банк виділили чотири процеси, в яких може бути залучена бізнес-структура до ГЛДВ [4]. Серед цих процесів виділено:

- складання на базі імпортих комплектуючих (в зонах експортного виробництва);
- випуск виробів для іншої компанії, яка їх використовує для виробництва власної продукції (Original Equipment Manufacturing);
- виробництво виробів, розроблених самостійно для іншої компанії, що продає їх під власною торговою маркою (Original Design Manufacturing);
- виробництво і просування товарів під власною торговою маркою (Original Brand Manufacturing) [4].

Кожна країна входить в міжнародні ланцюги вартості за двома каналами – експорт («висхідна участь») та імпорт («низхідна участь»). Коефіцієнт участі країни в «висхідному ланцюгу» – відношення національної доданої вартості в складі експорту інших країн до загального валового обсягу продукції, що виводиться за кордон. Іншими словами, це та частина чистої вартості, створеної в країні, яка включається в експорт всіх інших країн. Коефіцієнт «низхідної участі» – частка іноземної доданої вартості в її експорті.

Участь країни в ГЛДВ визначається цілим рядом факторів, що стосуються як самої країни, галузі, каналу залучення, виду ланцюга створення вартості.

Питання визначення ключових чинників участі конкретних країн у ГЛДВ розглядаються у новітній літературі, присвяченій питанням їх функціонування. Серед основних з них виділяють: інфраструктуру, інституції, кваліфікацію та технічні можливості [5]. Л. Ємельяненко зазначає, що ключовими передумовами економічної інтеграції підприємства в глобальні

ланцюги створення вартості виступають: «рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали; ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, послуг, капіталу та праці; масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн; інфраструктурне забезпечення та соціально-культурна сумісність» [6].

Аналізуючи залученість країн П. Ковальські та інші визначили, що «гравітаційна модель торгівлі з доданою вартістю підкреслює важливість ефективності логістики, захисту інтелектуальної власності, якості інфраструктури та інституцій для інтеграції країн, що розвиваються у ГЛДВ» [7].

А. Костіот та інші зазначають, що «виробничі та технологічні можливості країн визначають їхні позиції у ГЛДВ; країни з меншою ймовірністю допущення помилок на всіх етапах спеціалізуються на більш пізніх етапах виробничих ланцюгів» [8].

Таким чином на сьогодні відсутня єдина думка серед науковців, щодо факторів залучення та участі країн й окремих галузей до ГЛДВ, що обумовлено як різними етапами соціально-економічного розвитку, так і кон'юнктурою світового ринку. На нашу думку ключові фактори можуть бути систематизовані наступним чином: глобальні та національні. До глобальних факторів слід віднести, в першу чергу, міжнародні інституції, які визначають основні правила ведення міжнародної торгівлі та лібералізацію торгівлі як товарів, послуг, так і інвестицій.

Одним з перших факторів, що визначає інтеграцію країн до ГЛДВ на національному рівні є ціль залучення, яка тісно пов'язана з оцінкою можливих вигод та небезпек залучення та базується на них.

Залучення до ГЛДВ відкриває перед країною як певні можливості, так і несе деякі загрози. При цьому слід враховувати, що як перші, так і другі можуть бути різними для країн, що створюють ГЛДВ та країн, що приймають окремі ланки на своїй території. Зазвичай ГЛДВ координуються ТНК, а міжнародна торгівля напівфабрикатами, готовою продукцією здійснюється в рамках їх мереж філій підрядників та незалежних постачальників. «Сьогодні на ГЛДВ, що координуються ТНК припадає приблизно 80% світової торгівлі. У країнах що розвиваються в рамках ГЛДВ створюється в середньому близько 30% ВВП» [6]. Відповідним чином як самі ТНК, так і країни їх походження отримують суттєві вигоди від участі в ГЛДВ. Ці вигоди носять

як економічний, соціальний так й екологічний характер. До таких вигод можна віднести доступ до природних ресурсів та використання їх для економічного зростання; покращення стандартів життя; розширення ринків збуту продукції; поліпшення екології в країні через вивід за її межі виробництв, що використовують застарілі технології та забруднюють оточуюче середовище; отримання доступу до технологій та інтелектуального потенціалу країн, що приймають окремі ланки ГЛДВ (в більшості випадків це відбувається, коли окремі ланки ГЛДВ розташовуються в різних розвинутих економіках).

Поряд з вигодами, які країна походження материнської ТНК може отримати від участі в ГЛДВ, в процесі формування своїх ланок вона може зіштовхнутися з рядом викликів. Серед основних з них є можливість деіндустріалізації національної економіки з якою зіштовхнувся цілий ряд країн, що виводили свої виробництва в країни з дешевою робочою силою. Деіндустріалізація в свою чергу може викликати ряд негативних соціальних наслідків і в першу чергу – скорочення робочих місць. Відтік національних інвестицій за кордон несе також за собою ризик зниження податкових надходжень та в цілому можливе зниження економічного зростання.

Однак найбільший вплив ГЛДВ та участь в ньому чинить на країни, що приймають на своїй території окремі ланки ланцюга. Як правило це країни, що розвиваються та приймають активну участь на тих чи інших стадіях формування ГЛДВ. Участь країн, що розвиваються обумовлена достатньо вагомими вигодами, що забезпечує їм долучення до ланцюгів як з точки зору економічного розвитку так і з точки зору вирішення соціальних проблем. До основних вигод, що можуть отримувати зазначені країни можна віднести прискорення їх економічного зростання та покращення структури національного експорту. Залучення до ГЛДВ може надавати також можливості отримання доступу до сучасних інноваційних технологій, підвищення кваліфікації працівників підприємств, що в свою чергу створює умови для структурної перебудови економіки, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва, продукції та послуг, просування по окремих ланках ланцюга з вищою доданою вартістю. Наявність в країні власних порівняльних переваг дає можливість долучатися до ГЛДВ без створення вертикально-інтегрованих галузей, а також збільшити податкові надходження, що можуть

бути використані для вирішення соціально-економічних питань країни.

Однією з найбільш вагомих переваг, що надає залучення до ланцюгів створення вартості є створення робочих місць. Особливо важливим це є для країн з високим рівнем безробіття, швидким приростом населення. Як зазначається Міжнародною організацією праці у світі налічується понад 200 млн безробітних. Найважча ситуація у Південній Африці – офіційний рівень безробіття в цій країні становить 32,6%. Найвищі показники в Анголі (29,6%), Республіці Конго (21,8%), Палестині (24,7%), Йорданії (22,3%), Україні (21,1%). Тоді як у Польщі офіційний рівень безробіття – 5%, Німеччині – 5,7%, Великій Британії – 4,3%, США – 3,8%, Китаї – 5,2%, Японії – 2,7% [9]. Одним з можливих шляхів для його подолання і є залучення до ГЛДВ, звичайно при вирішенні й інших проблем існування безробіття.

Зазначені вигоди є достатньо вагомими для прийняття рішення про залучення до ГЛДВ. Однак при цьому необхідно враховувати, що попри існуючі можливості участь в ГЛДВ може нести і певні ризики. Серед основних з них можна виділити наступні: висока вірогідність для національних компаній залишитись на етапах залучення з низькою доданою вартістю і не зуміти просунутися з метою збільшення внутрішньої доданої вартості, що створюється в країні; вірогідність забруднення оточуючого середовища через розміщення «брудних» виробництв та погіршення екологічного стану; загроза втрати виробництва в випадку, якщо керівництво материнської компанії прийме рішення про вихід чи перенесення виробництва з політичних чи економічних міркувань.

Слід зазначити, стратегічна мета повинна бути узгоджена й з іншими факторами, що здійснюють вплив на прийняття рішення. Другою важливою групою факторів, які впливають не лише на залучення до ГЛДВ, а й на стадії інтеграції є фактори, що характеризують наявність відповідних природних мінерально-сировинних ресурсів, виробничо-технологічний та інноваційний потенціал країни, інституційне забезпечення інтеграції, соціально-економічний стан. Як слушно зауважують Н. Резнікова та О. Іващенко «взаємопов'язаний, взаємозалежний характер сучасного світу виступає сьогодні як протиріччя між об'єктивною необхідністю та суб'єктивною неготовністю різних держав та регіонів співробітничати один з одним через

наявність цивілізаційних, етнічних та ідеологічних бар'єрів» [10]. Зазначене обумовлює наявність ще одного фактору в даній групі – це культурне середовище, як країни, що приймає окремі ланки ГЛДВ, так і країни походження основної компанії.

Одним з спірних питань залучення країни до ГЛДВ є залучення на найнижчій стадії – поставках сировинних ресурсів. На нашу думку, наявність відповідних мінеральних та сировинних ресурсів – «вікно можливостей» для майбутнього розвитку країни, в тому числі і через механізм ГЛДВ. «Мінерально-сировинна ситуація у світі характеризується переважною концентрацією запасів і видобутку порівняно в небагатьох державах. Ще більшою мірою зосереджено споживання мінеральної сировини. Промислово розвинуті країни споживають понад 60% мінеральних ресурсів, 50% нафти і близько 50% природного газу. Однак країни ЄС, до прикладу, можуть задовольнити свої потреби тільки на 2/3. Ще нижче рівень самозабезпеченості в Японії – близько 1/3.

Країни, що розвиваються, споживають близько 16% світового виробництва мінеральної сировини. Але на їх території сконцентровано майже 50% світових мінеральних ресурсів, 2/3 запасів нафти і близько половини природного газу. У надрах цієї підсистеми світового господарства перебувають 90% промислових запасів фосфатів, 86% олова, 88% кобальту, більше половини запасів мідної та нікелевої руд» [11].

Не дивлячись на значний прогрес у використанні альтернативних енергетичних ресурсів, викопні ресурси і далі залишаються одними з основних. Вважається, що висока міра участі країни в міжнародних виробничих ланцюгах, а саме «висхідна» участь за рахунок низьких ланок ГЛДВ (добувна промисловість, первинна переробка сировинних матеріалів) негативно впливає на економічний розвиток країни, консервує неефективну структуру господарства, послаблює стимули до впровадження інновацій. Однак, як засвідчує практика, зазначене твердження не є в повній мірі коректним, про що свідчить практика цілого ряду розвинутих країн.

Наявність в країні ресурсів, які є затребувані світовою економікою дає можливість країнам інтегруватися до ГЛДВ хоча б на найнижчих ланках, з невисокою доданою вартістю. А вже на основі доходів, отриманих від їх експорту, в рамках розумної економічної політики здійснювати структурну пере-

будову, диверсифікувати свою економіку та інтегруватися в світову економіку вже на вищому рівні, з товарами, що мають більшу додану вартість та відповідно отримувати більший дохід.

Важливим чинником залучення країни до ГЛДВ є також її виробничий потенціал, здатність її галузей, окремих підприємств, демонструвати можливості випуску висококонкурентної та якісної продукції, відповідність її міжнародним стандартам. Така здатність може залучити увагу основних гравців ГЛДВ, що інвестуватимуть в розвиток цих товарів, сприятимуть збуту та розширенню ринків. Можливості випуску високоякісної продукції сприятиме просуванню галузі та країни в вищі ланки ГЛДВ і відповідно отриманню вищої доданої вартості.

Дж. Хамфрей та Х. Шмітц наводять можливі способи просування в вартісних ланцюжках компаніями різних галузей: удосконалення виробничого процесу (технологічний); покращення властивостей продукції (продуктовий); переорієнтація на більш дорогі етапи виробництва (функціональний) та перехід компанії з одного ланцюжка в інший в рамках кластерів або суміжних секторів (міжсекторальний) [12].

Окрім забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції важливим фактором для привернення уваги потенційних інвесторів є дотримання галуззю відповідних високих стандартів виробництва, використання сучасних технологій, можливість створення інноваційних продуктів. Висококонкурентна продукція галузі дасть можливість швидше просуватися по ланках ланцюга, включно до створення та розвитку бренду, стадії, що в значній мірі характеризується високою доданою вартістю.

Ще одним фактором, що визначає інтеграцію країни до ГЛДВ є рівень кваліфікації кадрів. На початках формування ГЛДВ в значній мірі визначалася оплатою праці в певних країнах, що сприяло зниженню в цілому вартості продукції. Слід зазначити, що хоча сьогодні цей фактор не є домінуючим, однак за результатами дослідження «Глобальні ланцюги доданої вартості та промисловий розвиток. Досвід Китаю, Південно-Східної та Південної Азії» з'ясовано, що при «низхідній» участі, низька кваліфікація є присутньою. Однак, в умовах зміни технологічного рівня виробництва вимоги до кваліфікації працівників значно підвищуються. Наявність висококваліфікованої робочої сили в країні дає

можливість створювати інноваційні продукти, впливати на зміни технології виготовлення продукції та просуватися в вищі ланки ГЛДВ, що сприяє отриманню вищих доходів.

Під впливом економічної та повсякденної діяльності всіх держав змінюється навколишнє середовище та ресурси планети. Масштаби змін у різних країнах різні, в одних вони призвели до погіршення екологічної ситуації, в інших до екологічної катастрофи. Центр екологічної напруженості змістився у бік економічно менш розвинутих країн і регіонів. В зв'язку з цим, одним з питань сьогодення став перехід до «зеленої» економіки та запровадження циркулярної бізнес-моделі. Фактор екологізації поряд з іншими стає вагомим чинником залучення до ГЛДВ. Застосування технологій збереження води та енергії, використання екологічно чистих матеріалів, тощо дозволяє виробникам долучатися швидше до більш високих ланок ланцюга вартості на стадіях збирання та виготовлення проміжних продуктів.

Враховуючи важливість часу, який стоїть як процесу створення товару, так і його виробництва, наявність розвинутої транспортної інфраструктури, логістичних послуг стають вагомими як в процесі залучення до ГЛДВ, так і при географічному їх охопленні. Якість транспортної інфраструктури характеризується такими показниками як швидкість доставки та передбачуваність. Швидкі технологічні зміни в випуску ряду продукції, можливі коливання попиту та малі строки зберігання окремих видів продукції стають тими індикаторами, що обумовлюють необхідність забезпечення відповідних строків поставок для ГЛДВ, задіяних в певних галузях та секторах економіки.

Передбачуваність ж має вирішальне значення для ГЛДВ, які задіяні в галузях, що характеризуються високими затратами на утримання товарно-матеріальних запасів або виробництво «точно в час», де подальша обробка або збирання залежить від вчасного надходження проміжних ресурсів. Логістична та транспортна інфраструктура може допомогти зменшити витрати на зберігання та обробку вантажів, а також скоротити строки доставки, забезпечуючи привабливість для розміщення прямих іноземних інвестицій та переваги для вітчизняних постачальників. Поряд із матеріальною інфраструктурою, покращення логістичного забезпечення, як то обробка вантажів, зберігання, складування тощо, також може забезпечувати переваги.

Зазначаючи про важливість ресурсної, виробничої бази для залучення до ГЛДВ слід також зазначити про важливість такого чинника як фінансовий розвиток країни та доступ компанії до фінансування. Як зазначає К. Манова «краще фінансово розвинуті країни, які, наприклад, мають кращий доступ до кредитів, більше експортують у фінансові вразливі галузі» [13]. Також, К. Манова та З. Ю використовуючи дані митниці та компанії Китаю, показали, що кредитні обмеження залишають компанії на етапах з низькою доданою вартістю в ГЛДВ, таких як чисте збирання; більш складні зв'язки в ГЛДВ передбачають більш високі авансові витрати і вимагають більше оборотних коштів [14].

Не менш важливу роль в залученні країни до ГЛДВ відіграють також політико-правові фактори, а саме політична та економічна стабільність; прозорість урядування; наявність та ефективність функціонування як правових, так і ряду неформальних інституцій. В умовах частішої зміни урядів, законодавства, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, наявності в країні збройних конфліктів спостерігається відтік іноземних інвестицій, зменшення обсягів експорту країни. Не менш вагомим є і відношення уряду до іноземних інвестицій, заборона повна або часткова на вивіз прибутків.

Політичну ситуацію в країні характеризує також рівень корупції та корумпованості чиновників. Створення штучних перепон для ведення бізнесу в середовищі державних службовців, хабарництво тощо значно знижують привабливість країни для ведення міжнародного бізнесу.

Перешкодою до залучення в ГЛДВ може стати ідеологічне, цивілізаційне тощо небажання окремих країн чи регіонів співпрацювати один з одним. Особливо ці розбіжності яскраво виражені сьогодні в умовах турбулентного розвитку політичних відносин загострення глобальної безпеки. «Відсутність довіри посилює ризики для глобального зростання і мирного розвитку, тому відновлення довіри має важливе значення для подолання сучасних викликів і створення кращого майбутнього» [15]. В цих умовах довіра не лише на макrorівні, а й на рівні окремих підприємств може стати вагомим стимулом для заключення контрактів в рамках ГЛДВ.

Важливу роль у регулюванні міжнародних обмінів відіграють міжнародні угоди та партнерства. Участь у міжнародних угодах, регіональних інтеграційних блоках та стратегічні

партнерства можуть полегшити входження до ГЛДВ. У міжнародних угодах, які укладаються як на дво- так і на багатосторонній основі визначається певна правова база для торгівельних відносин – питання, пов'язані зі стягненням мита, регулювання ввезення і вивезення товарів, торговельним мореплаванням, транспортом, транзитом, з діяльністю фізичних та юридичних осіб однієї країни на території іншої, дією юридичних актів, застосування принципу найбільшого сприяння, режиму преференцій, тощо. Торговельні угоди XXI століття зазвичай охоплюють питання спрощення торгівлі та достатньо широку низку внутрішньодержавних заходів, пов'язаних із торгівлею послугами, інвестиціями, правами інтелектуальної власності тощо.

Окрім глобальних інституцій, що впливають на залучення країн до ГЛДВ важливим чинником виступають також національні правові інституції, що визначають транзакційні витрати економічних операцій компаній, що здійснюють міжнародну торгівлю. Як зазначає Н. Нанн «інституції є визначальними чинниками порівняльних переваг, а країни з більш ефективними правовими інституціями, як правило, спеціалізуються на продукції або галузях які потребують інвестицій, орієнтованих на конкретні відносини» [16].

Висновки. Проведений аналіз наукових джерел з питань сутності ГЛДВ та факторів залучення країн, галузей, окремих підприємств до участі у ГЛДВ засвідчив існування неоднорідності впливу факторів як на рівні країн, так і окремих галузей, що дозволило визначити на основі узагальнення лише мінімальні умови або ключові фактори, які сприяють як залученню інвестицій в країну, так і успішному експорту продукції, в чому і полягає природа ГЛДВ. Серед ключових факторів слід зазначити як глобальні так і національні, які змінюються в часі. Глобальні чинники пов'язані в першу чергу з усуненням торговельних бар'єрів та діяльністю міжнародних інституцій. Водночас національні особливості також є важливим фактором інтеграції країни до ГЛДВ. Серед факторів національного рівня слід виділити: ціль участі в ГЛДВ; ресурсний потенціал країни, що включає наявність природних сировинно-мінеральних ресурсів; виробничий потенціал; кадровий потенціал або наявність кваліфікованої робочої сили. Серед факторів національного рівня слід виділити також інфраструктуру – транспортну, логістичну, торговельну. Важливий фактор – створення відповідного полі-

тико-правового середовища. Запропонована систематизація ключових факторів інтеграції до ГЛДВ є базою для емпіричної перевірки впливу зазначених факторів на конфігурацію ГЛДВ на сучасному етапі та основою стратегії економічного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Khanna P. *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*. Random House Publishing Group. 2016. 496 p.
2. Миценко В. І. Систематизація теоретичних підходів до поняття «Глобальні ланцюги створення вартості». *Галицький економічний вісник*. 2023. № 1(80). С. 144–153. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.144
3. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC: World Bank. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0>
4. Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy. OECD, WTO and World Bank Group. Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting, Sydney, Australia. 19 July 2014. 53 p.
5. Глобальні ланцюги доданої вартості та промисловий розвиток. Досвід Китаю, Південно-Східної та Південної Азії. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО). 2018. 92 с.
6. Ємельяненко Л. М. Економічна інтеграція національних підприємств у глобальні виробничі мережі. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5670>
7. Kowalski P., Lopez-Gonzalez J., Ragoussis A., Ugarte C. Developing countries participation in global value chains and its implications for trade and trade related policies. *OECD Trade Policy Paper*. 2015. № 179. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5js331fw0xxn-en>
8. Costinot A., Vogel J., Wang S. An Elementary Theory of Global Supply Chains. *Review of Economic Studies*. 2013. Vol. 80(1). P. 109–144. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0>
9. Україна входить до десятки країн світу з найвищими показниками безробіття. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/12/infografika/svit/ukrayina-vxodyt-desyatky-krayin-svitu-najvyshhymu-pokaznykamy-bezrobittya> (дата звернення: 26.02.2024).
10. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 22–26. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=4537&i=3>
11. Глобальна мінерально-сировинна проблема. URL: <https://naurok.com.ua/globalna-mineralno-sirovinna-problema-32689.html> (дата звернення: 22.02.2024).
12. Humphrey J. and Schmitz H. How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Reg. Studies*. 2002. № 36. P. 1017–1027. DOI: <https://doi.org/10.1080/0034340022000022198>
13. Manova K. Credit Constraints, Heterogeneous Firms, and International Trade, *The Review of Economic Studies*. 2013. Vol. 80. Issue 2. P. 711–744. DOI: <https://doi.org/10.1093/restud/rds036>
14. Manova K., Yu Z. How firms export: Processing vs. ordinary trade with financial frictions. 2016. *Journal of International Economics*. Vol. 100. P. 120–137. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2016.02.005>
15. Китай у Давосі назвав п'ять пропозицій «для відновлення довіри між країнами». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3814163-kitaj-u-davosi-nazvav-pat-propozicij-dla-vidnovlenna-doviri-miz-krainami.html> (дата звернення: 22.02.2024).
16. Nunn N. Relationship-Specificity, Incomplete Contracts, and the Pattern of Trade. *The Quarterly Journal of Economics*. 2007. Vol. 122. Issue 2. P. 569–600. DOI: <https://doi.org/10.1162/qjec.122.2.569>

REFERENCES:

1. Khanna P. (2016) *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*. Random House Publishing Group. 496 p.
2. Mytsenko V. (2023) Systematyzatsiia teoretychnykh pidkhodiv do poniattia «Hlobalni lantsiuhy stvorennia vartosti» [Systematization of Theoretical Approaches to the Concept of Global Value Chains]. *Galician economic journal*. No. 1(80). P. 144–153. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.144
3. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains (2020) Washington, DC. World Bank. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0>
4. Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy. OECD, WTO and World Bank Group. Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting, Sydney, Australia. 19 July 2014. 53 p.

5. Hlobalni lantsiuhy dodanoi vartosti ta promyslovyi rozvytok. Dosvid Kytaiu, Pivdenno-Skhidnoi ta Pivdennoi Azii [Global Value Chains and Industrial Development. Lessons from China, South-East and South Asia]. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) (2018). 92 p.
6. Emelyanenko L. (2017) Ekonomichna intehtatsiia natsionalnykh pidpriemstv u hlobalni vyrobnychi merezhi [Economic Integration of National Enterprises into Global Production Networks]. *Efektivna ekonomika*. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5670>
7. Kowalski P., Lopez-Gonzalez J., Ragoussis A., Ugarte C. (2015) Developing countries participation in global value chains and its implications for trade and trade related policies. *OECD Trade Policy Paper*. № 179. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5js331fw0xxn-en>
8. Costinot A., Vogel J., Wang S. (2013) An Elementary Theory of Global Supply Chains. *Review of Economic Studies*. Vol. 80(1). P. 109–144. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0>
9. Ukraina vkhodyt do desiatky krain svitu z naivshchymy pokaznykamy bezrobittia [Ukraine is among the top ten countries in the world with the highest unemployment rates]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/12/infografika/svit/ukrayina-vxodyt-desyatky-krayin-svitu-najvyshchymy-pokaznykamy-bezrobittya> (accessed February 26, 2024).
10. Reznikova N., Ivashchenko O. (2015) Perspektyvy uchasti Ukrainy v hlobalnykh lantsiuhakh stvorennia vartosti yak zasib pidvyshchennia konkurentospromozhnosti v umovakh transnatsionalizatsii vyrobnychych vidnosyn [The Opportunities of Participation in Global Value Chains for Ukraine in the Context of Transnationalisation]. *Investytsiyy: praktyka ta dosvid*. № 16. P. 22–26. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=4537&i=3>
11. Hlobalna mineralno-syrovynna problema [Global Mineral Resource Problem]. Available at: <https://naurok.com.ua/globalna-mineralno-sirovinna-problema-32689.html> (accessed February 22, 2024).
12. Humphrey J. and Schmitz H. (2002) How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Reg. Studies*. № 36. P. 1017–1027. DOI: <https://doi.org/10.1080/0034340022000022198>
13. Manova K. (2013) Credit Constraints, Heterogeneous Firms, and International Trade, *The Review of Economic Studies*. Vol. 80. Issue 2. P. 711–744. DOI: <https://doi.org/10.1093/restud/rds036>
14. Manova K., Yu Z. (2016) How firms export: Processing vs. ordinary trade with financial frictions. *Journal of International Economics*. Vol. 100. P. 120–137. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2016.02.005>
15. Kytai u Davosi nazvav piat propozytsii «dlia vidnovlennia doviry mizh krainamy» [China in Davos calls for five proposals "to restore trust among countries"]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3814163-kitaj-u-davosi-nazvav-pat-propozicij-dla-vidnovlenna-doviri-miz-krainami.html> (accessed February 22, 2024).
16. Nunn N. (2007) Relationship-Specificity, Incomplete Contracts, and the Pattern of Trade. *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 122. Issue 2. P. 569–600. DOI: <https://doi.org/10.1162/qjec.122.2.569>